Kummiedji bil-Malti mija u hamsin sena ilu

Hekk kif Malta u l-gżejjer li jagħmlu magħha waqgħu taħt il-protezzjoni tal-Bandiera Ingliża wara li l-Franċiżi kellhom jikkapitulaw u jitilqu minn Malta, hawnhekk baqgħu, għal bosta żmien wara, l-istess drawwiet ta' mogħdijiet taż-żmien għall-pubbliku bħalma kien hawn fl-aħħar żminijiet ta' l-Ordni tal-Kavalieri u s-sentejn li damu jaħkmu l-Franċiżi, fost dawn il-Karnival, il-Ballijiet u t-Teatru.

It-Teatru li kien hawn Malta kien dak li l-lum nafuh bl-isem tat-Teatru Manoel li kien inbena mill-Gran Mastru Manoel u nfetaħ fid-9 ta' Jannar, 1732. F'dan it-Teatru, għall-ewwel, kienu jsiru xi rappreżentazzjonijiet ta' melodrammi bit-Taljan, u, żmien il-Franċiżi, bil-Franċiż ukoll.

Insibu li fl-ewwel snin ta' l-Ingliżi hawn Malta l-Opera Lirika kienet waħda mill-aqwa rappreżentazzjonijiet f'dan it-teatru u l-Gvern stess, li dik il-ħabta kien taħt it-tmexxija tal-Kummissjonarju Rjali, Sir Alexander J. Ball, kien saħansitra ħa l-akbar interess f'dan ix-xorta ta' divertiment pubbliku. Ball stess, infatti, kien ħabrek sabiex id-Diretturi tat-Teatru ta' dak iż-żmien jiksbu l-kantanti biex jiffurmaw kumpannija ta' l-opri li kellhom isiru f'dak it-Teatru. Għalhekk, kien bagħat lil dawn b'ittra għand wieħed ħabib tiegħu f'Messina (l-Eċċellenza Tiegħu, is-Sur Nicholas Espluga, Kap-Kmandant tal-Kosta tal-Maestà Tiegħu Siċiljana) fejn talbu jgħinhom isibu dawn il-kantanti għall-istaġun ta' l-opra tas-sena ta' wara. Dan kien fi Frar, 1801. (1)

Barra mill-opra u mill-melodrammi bit-Taljan li kienu jsiru mit-Taljani fi żmien l-Ordni u fi żmien il-Franċiżi, 'l hawn u 'l hinn kienu jsiru wkoll xi kummiedji jew farsi mill-Maltin ukoll. Aħna ma nafux sewwa jekk il-kummiedji li kienu jsiru minn atturi dilettanti Maltin fi żmien il-Franċiżi, l-iktar fi żmien l-imblokk, kinux isiru bil-Malti jew bit-Taljan minn dawk il-ftit nies ta' l-iskola li kien hemm fost l-imblokkati ta' ġewwa l-Belt; iżda għandna xhieda oħra iżjed ċara minn dik li nsibu mfakkra minn Bosredon Ransijat fil-Ġurnal tiegħu (2) ta' żmien il-Blokk, li għal bidu ta' l-amministrazzjoni Ingliża taħt Ball, barra mill-opera, kienu jsiru kummiedji bil-Malti minn kumpannija Maltija. Hija ħaġa minn ewl id-dinja illi r-reċti bil-Malti kienu xi ħwejjeġ tad-daħk, għax il-Malti kien għadu ma ħax ix-xejra tat-teatru serju u t-tekniċità li tinħtieġ għall-arti drammatika minn ilsien ikkultivat.

Fil-Ġurnal Tiegħu, Bosredon 'l hawn u 'l hinn jagħtina xi

dawl ċkejken fuq ix-xorta ta' rappreżentazzjonijiet li kienu jsiru fit-teatru ma' tul l-aħħar xhur tal-Franċiżi f'Malta. L-ewwel informazzjoni jagħtihielna dwar ir-rappreżentazzjoni li kienet saret lejliet it-taqtigħa mill-Maltin li kellha ssir wara l-konfoffa ta' bejn il-Maltin tal-Kampanja u dawk ta' ġewwa l-Belt (11 ta' Jannar, 1799) u li b'riħitha, tista' tgħid, inkixfet miż-żewġ fizzjali, Boudard, Kmandant tal-Forti Manoel u Roussel, fizzjal tal-gwarniġjon ta' dak il-Forti huma u ġejjin lura minn dik ir-rappreżentazzjoni lejn il-Forti meta, qabel ma qasmu l-port ta' Marsamxett lemħu xi nies fid-dlam madwar is-Sur fil-qrib ta' l-imħażen tal-kwarantina. Dik il-lejla kienet il-Ġimgħa u t-teatru dak il-jum kien jinżamm magħluq bħal fi żmien l-Ordni. Bosredon igħid illi billi ewl-il-lejl ma' bastiment kienu waslu bxariet tajba u importanti favur l-armata Franċiża, il-Ġeneral Vaubois deherlu li għandu jikser id-drawwa li jżomm it-teatru magħluq il-lejl ta' nhar ta' Ġimgħa u ordna lid-Direttur tat-teatru li jirrappreżenta l-kummiedja bħas-soltu. Il-kummiedja, kif għandna naħsbu, dik il-lejla kienet jew bit-Taljan jew bil-Franċiż billi f'dik ir-rappreżentazzjoni kienet marret in-nies ta' l-armata Franċiża. (3)

Informazzjoni oħra jagħtihielna Bosredon dwar it-teatru fl-istess Ġurnal fejn igħid (4) li għal ħabta ta' Marzu, 1799, it-teatru ġie magħluq wara li l-atturi wrew ix-xewqa tagħhom li jitilqu mill-Belt billi ma setgħux ikomplu jgħixu hemmhekk minħabba l-għoli tal-ħajja (5). Il-Ġeneral li dejjem xtaq iżommhom billi l-gwarniġjon ma kellha ebda mogħdija ta' żmien oħra biex tedha, ħalliehom jitilqu billi, dik id-darba ma setax ikompli jgħinhom bħas-soltu mill-ikel. Dawn il-kummidjanti kienu kollha Taljani; iżda, wara xi xahar, il-Ġeneral Vaubois, meta ra illi l-volontari (suldati) iddispjaċiehom illi r-rappreżentazzjonijiet waqfu, deherlu li kellu jżomm mill-ġdid lill-kummidjanti u, wara li tahom xi għajnuna ta' ikel, raġa' fetaħ it-teatru. Fl-istess Ġurnal insibu fl-aħħar illi għal bidu ta' Ġunju, 1799, (6) wara li l-kummidjanti Taljani kienu ħarġu mill-Belt, *id-dilettanti Maltin ngħaqdu f'kumpannija filo-drammatika* u dawn ingħoġbu minn kulħadd. Dawn kienu jaħdmu xi kummiedja wara xi opra bil-mużika. Lin-nies tal-gwarniġjon il-kummiedja kienet togħġobhom ħafna, u din ma' l-opra kienu, tista' tgħid, l-unika mogħdija taż-żmien minn mindu kien beda l-imblokk, tneħħi dawk il-ballijiet li kienu jsiru fil-Karnival.

Wara l-kapitolazzjoni tal-Franċiżi, il-Belt waqgħet taħt il-protezzjoni tal-Gran Brittanja u t-Teatru baqa' miftuħ u fih komplew isiru xi rappreżentazzjonijiet.

Aeneas Anderson, Tenent tal-"40th Regiment" fid-Djarju tiegħu: "A Journal of the Forces which sailed from the Downs in

April, 1800, etc." (7) isemmi t-Teatru Manoel u, wara li jxebbhu mat-"Theatre Royal" fil-Hay Market ta' Londra għall-kobor li fih minn ġewwa, igħarrafna illi fih fl-istaġun tas-Sajf kienu jsiru l-opri tal-mużika bit-Taljan erba' darbiet fil-ġimgħa u fil-granet l-oħra kienu jsiru kummiedji bil-Malti." L-atturi Maltin, kif għandu wieħed jaħseb, kienu nies tal-pajjiż; iżda l-kantanti Taljani kienu nies minn Paliermu u Napli, u xi wħud fosthom, li kienu msemmija bħala artisti tajba, tħajru jiġu Malta fil-waqt li l-Gżira kienet taħt l-Ingliżi. Il-prezz tad-dħul għall-fizzjali Ingliżi kien sittax-il sold fil-waqt li l-Maltin kienu jħallsu 5 soldi u 4 ħabbiet inqas, jiġifieri 10 soldi u tmien ħabbiet; u, meta ħaġa tista' tkun, kienu jħallu jidħlu b'xejn ċertu numru ta' nies fqar, skond id-drawwa li kienet ilha taħkem fil-gvernijiet ta' qabel." Anderson li f'Londra, kif ukoll f'xi bliet oħra tal-provinċji ta' l-Ingilterra kien imdorri jara varjetà kbira ta' xenarji, baqa' mistagħġeb kif fi gżira li kienet qrib pajjiż hekk imsemmi għall-arti, fuq il-palkuxeniku kien jintuża biss sett wieħed ta' xeni għal kull rappreżentazzjoni. B'dana kollu, huma ma jddispjaċiehx bir-rappreżentazzjonijiet drammatiċi ta' Malta; dawn servewh ta' biċċa mogħdija ta' żmien li ħallietlu togħma tajba.

Dnub li ebda kopja ta' manuskritt ta' produzzjonijiet bil-Malti ta' dawk iż-żminijiet ma ġiet f'idejna u l-ewwel tifkiriet ta' din ix-xoti ta' kitba ma kellhiex tasal f'idejna ħlief wara xi ħamsin sena bil-produzzjonijiet bikrija ta' Rosato.

A. Cremona.

(1) Ara Ms. Nru. 1118, paġ. 304. Bibl. Rjali ta' Malta.
(2) Bosredon Ransijat. *Assedio e Blocco di Malta*, Malta, 1843.
(3) Opus. cit. paġ. 318.
(4) Opus. cit. paġ. 169.
(5) Opus. cit. paġ. 170.
(6) Opus. cit. paġ. 198.
(7) Aeneas Anderson. *A Journal of the Forces which sailed from the Downs in April*, 1800, *etc.*